Caietele privitorului tăcut.
Constantin Ciopraga şi genul memorialistic

Emanuela ILIE*

„Se practică purificarea prin apă (*lustratio per aquam*), purificarea prin foc (*lustratio per ignem*), dar fundamentală, hotărâtoare, e purificarea prin *Iubire*. Iubire de Om, iubire de Frumos. Scriu în fiecare zi, năzuind spre un cer translingvistic, uitând momentan de mine însumi" (Ciopraga 2001: 366).

Key-words: *memoires poetry*, *identity*, *Iaşi*, *matricial space*

Din şi pentru *Iubire* (în particular, iubirea de oameni şi de creaţiile lor, în care descoperă întotdeauna frumosul, de nu cumva chiar mirabilul), *năzuind*, fără încetare, *spre un cer translingvistic*, Constantin Ciopraga a scris, de bună seamă, enorm. Chiar dacă în acest mod a uitat, adesea – şi, cum se vede, programatic –, de sine însuşi...

Profilul cărturarului rafinat, sedus deopotrivă de esenţele tari ale românescului manifestat în varii sfere culturale (esenţe adesea înţelese prin şi proiectate în orizontul mai larg, vest-european) şi de spectacolul în fond capricios al contemporaneităţii, se poate cu uşurinţă extrage din numeroasele sale cărţi de critică şi istorie literară, dar şi din miile de pagini risipite cu generozitate de Mecena prin presa vremii. Pe de o parte, *vocaţia europenităţii* (Diaconu 2001: 79), erudiţia ieşită din comun a unui *rezistent în clasicitate* (Livescu 2001: 77), ale cărui lucrări de specialitate, „monografii şi micromonografii, macro- şi microsinteze, impun, evident, prin vastitatea şi precizia informaţiei, prin rigoarea demonstraţiei, printr-o probitate ştiinţifică exemplară, prin claritatea expunerii, armonia construcţiei, eleganţa stilului" şcl. (Micu 2001: 224); pe de altă parte, *interesul său constant pentru valori (mai ales moldovene) dintr-un teritoriu de stabilitate şi coeziune estetică* (Zaciu 2001: 232), iată calităţile despre care au şi vorbit, de altfel, cei mai mulţi dintre comentatorii care s-au aplecat, cu reverenţă colegială sau pioşenie de discipol, asupra operei sale critice[1]. Ba chiar, în unele situaţii, aprecieri afine despre moralitatea, *claritatea* sau *lipsa de emfază* a acestui *adevărat epicureu al spiritului* (Dimitriu 2001: 79) au apărut inclusiv în puţinele comentarii avizate despre operele literare propriu-zise scrise de Constantin Ciopraga – cartea de poezie proiectată pe

* Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi, România.

[1] Lista aprecierilor mai mult decât măgulitoare în privinţa rolului emblematic pe care l-a jucat Constantin Ciopraga în viaţa culturală românească şi cea universitară moldavă poate fi extinsă prin consultarea volumelor integrale sau a secţiunilor *in honorem* incluse, la ceas aniversar, în tomuri ştiinţifice colective. Recomandăm în special Diaconu 2001 şi Botoşineanu, Haja, Zăstroiu 2006.

BDD-A25222 © 2016 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:13:24 UTC)

un sensibil *Ecran interior* sau romanul *Nisipul*, ambele văzute, desigur, ca un complement necesar (totuşi, complement...) al operei critice. În mai multe interviuri acordate de-a lungul vieţii, scriitorul însuşi amintise raportul strâns dintre cele două forme de creaţie, menţionând drept puncte de convergenţă un anume vibrato afectiv şi o stilistică pe măsură: „Un volum de poeme, *Ecran interior*, publicat de mine târziu, dădea curs nostalgiilor mai vechi, dar acestea se întrevăd, bunăoară, în forme discrete, în vibraţiile emoţionale din *Mihail Sadoveanu – Fascinaţia tiparelor originare*, ca şi în numeroase alte locuri, în care monologul critic merge în pas cu tentaţia metaforei" (Ciopraga 2007: 136–137). Sau:

> Acest *ecran* imaginar, invizibil, e oglinda pe care fiecare o duce cu sine, toată viaţa. Într-o considerabilă măsură, şi critica, şi istoria literară sunt confesiuni. În ele nu încap însă reacţiile intime strict subiective, compatibile doar cu poezia. Pentru inserţia existenţei noastre în planetar, puterea materială a cuvintelor nu e de-ajuns. Tatonăm, asediem şi inefabilul. Ne întregim – cu mijloacele fanteziei, ale muzicii şi sugestiei. Omul se vrea Demiurg... (*ibidem:* 157).

Prin comparaţie, infinit mai puţin interes l-a stârnit volumul apărut la senectute (mai exact, în anul în care academicianul împlinea 85 de ani), acolo unde, în sfârşit, exegetul sobru părea a ceda locul nostalgicului reflexiv, preocupat de *reacţiile intime strict subiective*, aşadar de dicţiunea de sine într-o formulă recunoscută drept memorialistică. Sub un titlu percutant, în pofida, sau poate tocmai graţie modestiei emblematice a autorului (între altele, un excelent interpret de semne picturale...), *Caietele privitorului tăcut* promiteau, oricum, a oferi spectacolul total, needulcorat, liber de orice rigori stilistice ori chingi formale, al unei existenţe orientate prioritar înspre înţelegerea şi relevarea propriei identităţi, chiar dacă prin intermediul relaţiei cu alteritatea. Cu câteva notabile excepţii (a se vedea în special Coroiu 2008), comentatorii fideli ai lui Ciopraga au ignorat însă consistentul op, ca şi cum oferta de (auto)devoalare a personalităţii, poate şi a intimităţii specialistului în *Personalitatea literaturii române*, ar fi trebuit la rândul ei privită cu tăcere, fie ea şi una sfioasă. Apariţia anterioară a unor secţiuni din *caiete*, în diferite publicaţii culturale, dar şi în unele studii ori volume ale criticului, trebuie să fi avut, la rândul ei, un rol semnificativ în această primire neaşteptat de reticentă a memoriilor. Care, privite în ansamblu, dau într-adevăr seama de avatarurile devenirii unui spirit de vocaţie enciclopedică, o devenire minuţios proiectată însă pe un fundal istoric şi socio-cultural agitat. Lectura *caietelor* este cu siguranţă profitabilă nu numai pentru reconstituirea *cuviincioasă* (unul din termenii preferaţi ai savantului...) a profilului său psihologic, spiritual ori social, ci şi pentru înţelegerea de profunzime a dinamicii culturale a epocilor pe care el le-a traversat[2].

[2] Încă dintr-un interviu acordat, în 1969, lui George Pruteanu, Constantin Ciopraga vorbea despre o ridicare pe verticală, deasupra evenimenţialului arid, ca despre o etapă obligatorie în orice act creator sintetic: „Ca să-ţi priveşti obiectul cu detaşare şi, mai ales, din perspectivă sistematizatoare, trebuie să ştii a te ridica pe verticală, peste fapte şi date. Rigoarea amănuntului (în genul lui Lanson), foarte onorabilă, e pernicioasă dacă devine scop în sine. Consemnării unor « petits faits vrais » îi lipseşte tocmai liantul – viaţa. Dar şi a crede că viziunea subiectivă – în felul unei « iluminări» – ar fi singura soluţie, e o eroare. Deci nu compromis, ci sinteză – portret în mişcare, portret simultan al omului, creatorului, operei, epocii" (Ciopraga 2007: 23).

BDD-A25222 © 2016 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:13:24 UTC)

Cu toate că opţiunea editorială pare a indica prevalenţa formulei memorialistice, *Caietele privitorului tăcut* sunt destul de compozite. E limpede că, în diferite etape ale vieţii, autorul lor a fost determinat, nu atât de rigori obiective, cât de constrângeri interioare, să apeleze la mai multe forme specifice genurilor biograficului. De unde şi structura eterogenă a cărţii, împărţită în patru secţiuni (*Panorame*, *Figuri*, *Tărâmuri* şi *Orizont*) în care prerogativele scripturale sunt oferite, pe rând, memorialistului, evocatorului cultural, autorului de însemnări de călătorie sau colecţionarului de fişe de lectură migălos comentate. Astfel, volumul debutează cu o serie de *Panorame* confesive, înţelese ca pandantul memorialistic al unei existenţe jalonate, simbolic, de două imagini ale spaţiului privilegiat[3], veritabil *locus amoenus*, propice formării, respectiv cristalizării şi re-echilibrării perpetue a conştiinţei de sine: pe de o parte, „decorul ondulat de la Paşcani, « spaţiul cuibului », [care] avea să mă marcheze cu însemne definitive, determinându-mi nu numai registrul de imagini şi metafore, dar şi legându-mă afectiv de orizonturile sadoveniene de acolo, implicit de înaintaşii necunoscuţi, pe care cu vârsta îi simt tot mai aproape” (Ciopraga 2001: 9–10); pe de altă parte, Vărateculˌ loc al „eternei reîntoarceri”, „tărâm al liniştii” sempiterne, acolo unde, „dincolo de concretul fugitiv, persistă ceva din mitologia romantică ieşeană” (*ibidem:* 105). Cea de-a doua secţiune conţine evocări pe diferite sonuri ale unor *Figuri* memorabile întâlnite de autor de-a lungul vieţii. Unele par a fi reţinute pentru pitorescul apariţiei şi „nobila distincţie” a arborelui genealogic (*Fiicele Veronicăi Micle*) sau pentru devoţiunea rarissimă faţă de acesta (*Lângă un portret de Camil Ressu – Puia-Florica Rebreanu*), alte câteva pentru caracterul reprezentativ, din perspectiva raportării, prin biografie şi creaţie, la cronotopul ieşean (*Teodorenii – o triadă ataşantă*, *Întâlniri cu Otilia Cazimir*), dar cele mai numeroase, pentru contribuţia esenţială la formarea cărturarului (*Gânditor şi literat – I. Petrovici*, *Un senior al spiritului – Tudor Vianu*, *Un umanist modern – N.I.Popa*, *Două decenii cu Al. Dima*). Cea de-a treia parte, *Tărâmuri*, are la bază însemnările de călătorie ale profesorului invitat sau trimis în mari universităţi şi institute din lume (*Cu Eminescu la Paris*, *La Sorbona – româneşte*, *Embleme spirituale britanice*, *Rezonanţe din Nord*, *În răsăritul Germaniei*) ori dornic să exploreze spaţii exotice, înţelese ca mărci ale unor spiritualităţi (*Străbătând Balcanii*, *În Orientul Apropiat*, *Mexico: vechime şi modernitate*). În fine, secţiunea conclusivă şi cea mai scurtă, *Orizont*, reprezintă o selecţie de *Rezonanţe* în care, plecând de regulă de la un pretext livresc, memorialistul apelează la formula aforistică pentru a-şi nuanţa şi calibra parcursul existenţial:

[3] Între aceste delimitări cronotopice ale armoniei, echilibrului identitar şi, în ultimă instanţă, ale perfecţiunii (pe care năzuieşte, constant, să o descopere atât în locuri, cât şi în oamenii care le populează), memorialistul fixează, în pagini răscolitoare, şi o imagine a dizarmoniei, a dezechilibrului ontologic radical. Desigur, este vorba despre experienţa războiului şi a captivităţii, surprinsă în capitolul *Pe fundalul războiului*, o microistorie ataşantă a supravieţuirii, individuale şi colective, în sinistrul spaţiu concentraţionar. Totuşi, uvertura ei îndeamnă nu la conservarea, ci la sporirea perpetuă a umanităţii: „A deveni *mai om* («humanior»), prin intermediul filosofiei, al literaturii şi artelor, a fost o idee-boltă; – toate eforturile le canalizam programatic spre acest ţel” (Ciopraga 2001: 71). Linia dominantă în *Caietele privitorului tăcut* rămâne prin urmare cea luminoasă.

BDD-A25222 © 2016 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:13:24 UTC)

> Frecventator al bibliotecilor, mereu aplecat pe cărţi, lectorul acesta preocupat, febril, neobosit, pare a căuta ceva misterios. În realitate, se caută pe sine – de o viaţă –, călătorind printre idei nomade, greu de strâns laolaltă (*ibidem:* 367).

Inevitabil, numeroase pagini amintesc[4] fie de studiile de certă fineţe analitică dedicate scriitorilor moldavi, fie de *amfiteatrele* cu poeţi şi prozatori, de odinioară sau din actualitate, ba chiar şi de *propileele* către/ la diverse cărţi şi destine ale contemporanilor de care îl leagă multiple afinităţi, descoperite deopotrivă în ordinea propriu-zis estetică şi în cea biografică. A se vedea cel puţin, din această perspectivă, trecerea permanentă, în *Panoramele* de început, de la amănuntul biografic sau autobiografic pilduitor la spaţiul privilegiat (rural sau citadin) în care „timpul s-a măsurat prin personalităţi creatoare, prin valori polarizante în toate domeniile, prin voci puternice stimulând vocaţii, suscitând integrarea într-un ritm al naţiunii" (*ibidem*: 40). Sau insistenţa cu care memorialistul revine la vocabule precum *ethnos* şi *psyché*, *continuum* şi *fuziune*, *tipare*, *esenţe* şi *alternanţe* etc., aşadar la obsesiile recunoscute ale întinsei sale opere critice. Nu numai umbra istoricului literar, ci şi aceea a eruditului profesor de la Literele ieşene (evocate, de altfel, în pagini sensibilizatoare) atârnă, greu, peste corpusul eclectic de mărturisiri ce alunecă, adesea, în panoramă a lumii universitare şi culturale moldave ori în pledoarii transparente pentru cariera didactică, văzută ca modalitate de expresie afină creaţiei, ca formă esenţială de dăruire şi chiar dragoste pentru alteritatea în curs de formare: „Condiţia omului de catedră, indiferent de treaptă, obligă la iubire pentru cei din bănci; aceasta e totuna cu a face din efortul cotidian un act de perpetuă idealitate, un principiu modelator apropiat creaţiei" (Ciopraga 2001: 88). De reţinut, pe aceeaşi linie, portretele emoţionante ale foştilor profesori, prinşi în imagini memorabile (Ion Petrovici, N.I. Popa, Octav Botez, G. Agavriloaiei), cu toate că o vibraţie cu totul specială au, după cum bine s-a observat (Coroiu 2008), notaţiile îndrăgostite despre Iaşul formării, al maturizării şi, pe altă linie, al împlinirii profesionale şi familiale a scriitorului. Şi în ele, desigur, dincolo de remarcabilele intuiţii sociologice sau geoculturale, sunt vizibile preocupările obsesive ale exegetului:

> Prin decantări succesive, prin restructurări evitând diformul, accidentalul, neorganicul, Cetatea şi-a construit o fizionomie, un limbaj, un stil. Există un orizont psihic ieşean esenţial, peren, tipic, orientat spre experienţele istoriei, vizibil totodată în respectul pentru creaţiile minţii. Literatura de aici, subliniat rememorativă, colocvială, lirică, trădează nevoia de confesiune (Ciopraga 2001: 38).

Ori, ceva mai departe:

> La Iaşi, timpul s-a măsurat prin personalităţi creatoare, prin valori polarizante în toate domeniile, prin voci puternice stimulând vocaţii, suscitând integrarea într-un ritm al naţiunii. Perechea Costin–Neculce (personalităţi de tip comentativ) anticipa aproape total perechea Eminescu–Creangă, acesteia urmându-i perechea Ibrăileanu–Sadoveanu, figuri larg-sintetizatoare. Reţinem din trecut momentele frapante; acelea în care indivizii devin *persoane*, iar acestea *personalităţi.* La triada Eminescu,

[4] Când nu sunt preluate *tale quale* din exegezele anterioare ale academicianului sau din răspunsurile sale la numeroasele interviuri acordate de-a lungul unei vieţi generos dedicate alterităţii. Ceea ce ilustrează, oricum, o consecvenţă deplină cu sine.

BDD-A25222 © 2016 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:13:24 UTC)

> Ibrăileanu, Sadoveanu – să se observe balansul perpetuu de la personajul *observator* („privitor la la teatru") la personajul *autoobservat*, care, introspectiv, se autoscrutează. Tipul mixt, cel care se întâlneşte frecvent, manifestându-se în postura de *reflexiv-observator*, prinde într-o acoladă problematizarea şi acţiunea. A cunoaşte spiritul vechii Cetăţi, spaţiu de perpetuă fermentaţie mentală, înseamnă a-ţi apropia amfiteatrele, redacţiile, teatrele, atelierele plasticienilor, toate înscriindu-se într-un *continuum* cu deschideri spre universal. Fuziunea dintre aerul muzeal şi spiritul novator, într-un ansamblu organic, apare drept o constantă (*ibidem*: 41–42).

Acest gen de observaţii cu pretext geocritic se repetă, cu o frecvenţă semnificativă, în *Panoramele* ce deschid cartea (iar în subcapitolele *Iaşi – O panoramă subiectivă* şi *Polifonie culturală*, abundenţa lor e cu totul firească), apoi în *Figuri*le emblematice, în care Ciopraga ţine să identifice „nu numai portretul unei personalităţi, ci şi profilul unei lumi subţiri. Pulsau prin el Iaşii de altădată" (*ibidem*: 142). Sporadic, ele apar şi în însemnările de călătorie ale omului de cultură. Semnatarul captivantelor *Tărâmuri* poate fi văzut, cu o formulare a lui Eugen Simion, drept „un spirit moderat migrator" (Simion 2002: 198): îi place să călătorească, dar şi să se întoarcă, să descopere, mai întâi mental, acasă, alterităţi dintre cele mai exotice. Se declară în orice caz încântat, încă din tinereţe, de ideea de a confrunta, prin acest mijloc aparte de *înfiinţare*, reprezentarea culturală cu imaginea reală – sau care într-un anumit moment al propriei existenţe apare drept reală –, făcând astfel un salt necesar în *transtemporal* (unul din derivaţii preferaţi de autorul *Caietelor*):

> Orice călătorie în necunoscut înseamnă *înfiinţare*; prinde fiinţă la modul tangibil, concret, ceea ce până atunci era doar fantezie. Altfel spus, întemeiezi!... Pătrunzi în lumi preexistente, dar care abia acum încep să existe cu adevărat. A călători în *minunata lună mai* („wunderschöne Monat Mai"), cum o numea patetic Heine, lună a exuberanţei macedonskiene depline, e aproape totuna cu a plana în transparenţe şi a te ridica în transtemporal. Trebuie să fii croit însă pentru stări de graţie, pentru suavităţi, pentru extatism şi despământenire. Să fii puţin romantic... (*ibidem*: 335).

Neîndoielnic, pentru un spirit erudit, vibraţia autentică, nepervertită în faţa unor *suavităţi* şi *extatisme* de pe diferite meridiane, nu exclude confruntarea fertilă a două geografii: geografia reală şi geografia culturală, cea de-a doua rostuită în timp şi în urma unor sedimentări anevoioase de impresii obţinute sau măcar mediate livresc (Ilie 2016: 201). Notaţiile cu pretext cultural şi miză identitară plurivalentă sunt mult mai numeroase decât cele despre convertirea percepţiilor senzoriale în meditaţii pe marginea diferenţelor radicale – retorică obişnuită în însemnările de călătorie[5]. În

[5] Deloc întâmplător, în subcapitolul despre Tudor Vianu, memorialistul Ciopraga se arată entuziasmat de *Imaginile italiene* (1933), pe care le consideră net superioare poeziei esteticianului, din moment ce „Se proiectează, în aceste imagini, întreg Tudor Vianu, învăţatul aerisit, cu ştiuta-i vocaţie a asociaţiilor cărturăreşti, gânditorul problematizant, omul de gust mişcându-se degajat in domeniul artelor, poetul. Din fiecare pagină respiră bucuria de a trăi; o netulburată voie bună traduce consecvent concordia cu peisajul peninsular. « Călătoria – ni se spune în capitolul *Antichitate şi ev-mediu* – este în mare măsură [...] un joc al afinităţilor elective, un excitant al imaginaţiei şi al memoriei ereditare a spiritului cultivat, probând în om supleţea şi universalitatea culturii lui ». O frază mai departe frizând paradoxul, rezumă practic un adevăr: « Nu călătorim pentru a ne instrui, cât pentru a ne regăsi în

BDD-A25222 © 2016 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:13:24 UTC)

mod cert, călătorul Ciopraga pare că se simte cel mai bine acolo unde spaţiul relevat respiră ideea de cultură ori se oferă exerciţiului de recunoaştere şi identificare – „Parisul îmi era apropiat, cunoscut, din lecturi mi-l imaginasem înainte de a-l fi văzut" (Ciopraga 2001: 280); „Cracovia istorică (între 1320 şi 1596 capitală a ţării) îşi deschide sufletul mărturisitor; accente de măreţie spirituală, dar şi de istorie tragică. Secvenţe relevante la tot pasul" (*ibidem*: 285) etc. etc. –, când nu facilitează chiar armonizarea cu o istorie colectivă tulburată („Încerc să-mi reprezint măreţia vechiului Bizanţ, fastul de la reşedinţa Comnenilor, luxul împărătesei Irina. Înaltele, multiseculare ziduri de incintă, povestesc în surdină despre un trecut zbuciumat. Niciun resentiment faţă de urmaşii cotropitorilor din trecut..." – *ibidem:* 326). Dar preferă, în mod vizibil, locaţiile în care are prilejul să îşi îmbine plăcerile migratoare aşa-zicând pure cu cele propriu-zis profesionale. Emblematică, din această perspectivă, este călătoria în America Latină. Aflat în Mexic, pe 1 iunie 1977, după zile în şir de rătăciri obositoare printr-un ameţitor labirint urban, profesorul e în sfârşit fericit: dar numai pentru că are ocazia să recite şi să comenteze din Eminescu, în faţa unui amfiteatru plin de profesori şi studenţi filologi de la Universidad Nacional. „Susurul participativ" pe care îl simte în întreaga sală îl emoţionează mai mult decât orice minune autohtonă: „La mii de kilometri de Iaşii Veronicăi Micle, un Eminescu astral polariza, vibra, mişca" (Ciopraga 2001: 354). Oricât de pitorească sau de ofertantă geocultural, nicio altă formă de revelare a alterităţii nu îi mai poate alunga melancolia de semn moldav şi sens macro-identitar, unificator: „Simt nevoia de a reveni acasă, de a savura orizontul regenerator de la Mănăstirea Văratec" (*ibidem*: 355). Concluzie la care ajunge şi după o lucidă analiză a visului american, năruit între neliniştitorii zgârie-nori ai celei mai cunoscute metropole din lume: „Ca unul obişnuit cu orizontul degajat, cu cerul deschis, cu vegetaţia reconfortantă, ipoteza de a trăi între coloşii din NewYork mă nelinişteşte. Sunt modelat definitiv, ireversibil, de muzica spaţiilor de acasă..." (*ibidem*: 360).

De un deosebit interes ni se par însă paginile în care, dincolo de exerciţiile de admiraţie faţă de etern (re)generatorul topos autohton şi calda umanitate care îl locuieşte, se întrezăresc, totuşi, eboşele unei poetici a genurilor biograficului. Ele trebuie raportate, desigur, la consideraţiile mai vechi ale criticului şi istoricului literar cu valenţe de teoretician, exersate, bunăoară, într-o secţiune autonomă din *Propilee*, intitulată *Farmecul memoriilor*, a cărei uvertură, bine instrumentată teoretic şi bogat exemplificată, se interesa direct de retorica genului memorialistic. Câteva dintre observaţiile de acolo ar putea prefaţa şi *Caietele privitorului tăcut:*

> În propensiunea spre memorialistică intră în joc, pe de altă parte, şi anumite particularităţi de climat spiritual. Parcă printr-o farsă a fondului personal subconştient, ciclul romanesc *Bizu* al lui E. Lovinescu – care, ca teoretician, recomanda frecventatorilor „Sburătorului" obiectivarea – cantonează, parţial, în autobiografie! Mai subliniată, la moldoveni, vocaţia confesiunii – vizibilă pe o mare întindere a literaturii lor – se verifică în volumele consacrate „Junimii" (de la Iacob Negruzzi şi George Panu), ca şi grupării de la *Viaţa românească* din perioada ieşeană (Ciopraga 1984: 311–312).

posibilităţile noastre tainice şi multiple... »" (Ciopraga 2001: 120–121). Aceste consideraţii ar putea fi aşezate, evident, pe frontispiciul *Tărâmurilor* de faţă.

BDD-A25222 © 2016 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:13:24 UTC)

Ori:

> Vorbind despre o *retorică a genului*, justificată, desigur, trebuie să spunem – înainte de toate – că nu există memorii complete, căci nici un memorialist nu-şi începe povestirea de la vârsta zero; nimeni, de asemenea, nu-şi descrie moartea, despre care urmează să relateze alţii, încât nici libertinul Casanova, nici moralistul Andersen nu fac decât explorări parţiale în *anotimpurile* existenţei lor, mergând pe tipare clasice. Titlul identic la care ei s-au oprit, *Istoria vieţii mele*, nu corespunde deci integral conţinutului. Jovialul Creangă al *Amintirilor*, Ernest Renan cu ale sale *Souvenirs d'enfance et de jeunesse*, G. Ibrăileanu ca autor de *Amintiri din copilărie şi adolescenţă*, Jean-Paul Sartre din *Les Mots* („autobiographie partielle"), Simone de Beauvoir, cu o altă „autobiografie parţială", *Mémoires d'une jeune fille rangée* – toţi pun în pagină reacţii specifice „primăverii" şi „verii". Eugen Ionescu, cel din *Journal en miettes*, aparţine „toamnei" şi „iernii" – cu motivaţia că viitorul e fericirea ce ni se retrage brutal cu timpul... Timpul e cel care, practic, dictează memoriile, resortul care determină miturile personale, dar între trecutul în imposibilitate de a fi repetat şi momentul în care el este evocat se întind obstacole de tot felul. În funcţie de acest dublu-timp, *Eul*, scindat, dedublat, îşi caută zadarnic unitatea pierdută (*ibidem:* 313–314).

Şi încă:

> Recunoscut fiind că o filă de jurnal e în măsură să comunice pulsul unei atitudini existenţiale – un volum de memorii realmente substanţial echivalează cu o călătorie imaginară în destinul altora. Pentru receptorul cu fantezie, lectura devine, virtual, un fel de *dépaysement*, căci, citind, el trăieşte, fie şi restrictiv, momente din existenţa şi aventura naratorilor. Cartea trece atunci din destinul ei individual într-unul transindividual, deschizând perspective spre alte euri şi integrând pe cititor acestora (*ibidem:* 314–315).

Ideile teoreticianului infuzează, desigur, şi propria operă de gen, unde capătă nuanţări suplimentare, elegant şi discret acordate biografic. Referinţele memorabile şi citatele semnificative nu lipsesc nici aici, chiar dacă sunt fasonate de o melancolie ceva mai apăsată în *Rezonanţele* de încheiere. Semnatarul uneia din ele glosează, cuceritor, pe marginea capacităţii demersului recuperator de a se transforma într-un adevărat „spectacol de intermitenţe", într-o seducătoare „construcţie mozaicală, o tramă de plinuri şi goluri", dar numai pentru a ne recunoaşte, voalat, odată cu ineficienţa de fond a oricărui recurs la o memorie desăvârşită, lupta interioară a autorului-dirijor nevoit să îşi privească alterităţile, în definitiv infidele şi întunecate: „Practic, nici o întoarcere în timp nu te reaşează în pulsul autentic de odinioară; rămâi pe undeva în preajmă; te priveşti în oglinzi vaporoase. În luciul lor – vibraţiile solare s-au stins de mult" (*ibidem:* 364).

În ansamblu, însă, *Caietele privitorului tăcut* relevă o neţărmurită încredere în capacitatea textului memorialistic de a surprinde pulsul unei individualităţi ajunse într-un anotimp existenţial propice recapitulării şi concentrării acelor noduri faptice apte să reveleze sensuri plurale, dar întotdeauna integratoare. Niciodată interesat de efemeride, naratorul îşi esenţializează şi proiectează întreaga istorie a devenirii pe un ecran aşa-zicând *transindividual*, pe care joacă umbrele alterităţii sociale, citadine, culturale ş.a.m.d., dar nu uită să raporteze în aparenţă complicata dinamică relaţională la poietica genului pe care îl practică. Iată, spre exemplu, un pasaj-cheie,

BDD-A25222 © 2016 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:13:24 UTC)

în care declaraţia de intenţie auctorială priveşte deopotrivă interfaţa şi straturile de adâncime ale discursului memorialistic:

> De sute de ori m-am surprins căutând, dincolo de exteriorităţi în mişcare, un profil al Iaşului esenţial. M-a ţinut în loc ideea unei priviri plurale unificând transparenţe şi nuanţe ceţoase, jaloane primare empirice şi suprapuneri novatoare. Un melanj fecund! O lume de complementarităţi, părţile urmând a fi montate într-o vedere totalizantă. În drumul meu de fiecare zi, de acasă, de lângă Turnul Goliei, până la Universitate, străbat şapte secole de istorie. Îmi reglez ritmul interior cu acela al înaintaşilor. Mă simt protejat şi solidar (Ciopraga 2001: 43).

Deşi pun în pagină reacţii specifice unei toamne târzii, cele mai consistente file din *Caietele privitorului tăcut* sunt, ele însele, roade ale unei *priviri plurale* de o certă prospeţime, apte a *unifica transparenţe şi nuanţe ceţoase, jaloane primare empirice şi suprapuneri novatoare.* La fel ca Iaşul adorat de eroul sagace al aventurilor identitare schiţate în carte, textul memorialistic însuşi poate fi astfel înţeles ca o formă de expresie matricială, în care pulsează deopotrivă existenţa insului şi cea a Cetăţii, ritmurile individualităţii şi ale colectivităţii.

Bibliografie

Ciopraga 1984: Constantin Ciopraga, *Propilee. Cărţi şi destine*, Iaşi, Junimea.

Ciopraga 2001: Constantin Ciopraga, *Caietele privitorului tăcut*, Iaşi, Institutul European.

Ciopraga 2007: Constantin Ciopraga, *Interviuri*, prefaţă şi notă asupra ediţiei de Ilie Rad, ediţie îngrijită de Ilie Rad şi Raluca-Simona Deac, Cluj-Napoca, Limes.

Botoşineanu, Haja, Zăstroiu 2006: Luminiţa Botoşineanu, Gabriela Haja, Remus Zăstroiu (coord.), *Lectură şi creativitate*, Bucureşti, Editura Academiei Române (secţiunea *Constantin Ciopraga – profesor*, *critic şi istoric literar*, p. 9–46).

Coroiu 2008: Constatin Coroiu, *Memoriile romanticului îmblânzit*, în „Cultura", nr. 203, 12.11.2003, disponibil pe http://revistacultura.ro/cultura.php?articol=3514.

Diaconu 2001: Mircea A. Diaconu, *Constantin Ciopraga sau vocaţia europenităţii*, în *Constantin Ciopraga – 85. Dosarul unei existenţe*, volum îngrijit de Mircea A. Diaconu, Editura Universităţii din Suceava, p. 79–84.

Dimitriu 2001: Daniel Dimitriu, *Ecran interior*, în *Constantin Ciopraga – 85. Dosarul unei existenţe*, volum îngrijit de Mircea A. Diaconu, Editura Universităţii din Suceava, p. 228–229.

Ilie 2016: Emanuela Ilie, *Et in Constantinopole ego... Camil Petrescu şi imaginea „metropolei lumii"*, în „Philologica Jassyensia", an XII, nr. 1 (23), p. 197–208.

Livescu 2001: Cristian Livescu, *Un rezistent în clasicitate*, în *Constantin Ciopraga – 85. Dosarul unei existenţe*, volum îngrijit de Mircea A. Diaconu, Editura Universităţii din Suceava, p. 77–78.

Micu 2001: Dumitru Micu, *Rigoare şi fineţe*, în *Constantin Ciopraga – 85. Dosarul unei existenţe*, volum îngrijit de Mircea A. Diaconu, Editura Universităţii din Suceava, p. 71–76.

Zaciu 2001: Mircea Zaciu, *O nouă sinteză*, în *Constantin Ciopraga – 85. Dosarul unei existenţe*, volum îngrijit de Mircea A. Diaconu, Editura Universităţii din Suceava, p. 232–233.

BDD-A25222 © 2016 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:13:24 UTC)

The Silent Spectator's Notebooks. Constantin Ciopraga and the Memoires Genre

Our paper is an analysis of *The Silent Spectator's Notebooks*, the only memoires written by Constantin Ciopraga, the famous literary historian and academician. Apart of an original and touching presentation of the most significant representations of the Senior (Professor, literary critic, cultural tourist), this almost unknown text accounts for the spectacular avatars of his long and troubled becoming, but also for the continuous valorization of the complex relational dynamics of this individuality. Still, the most consistent pages of the book remain those where the lucid theorist doubles the nostalgic memoirist, in order to articulate a coherent point of view regarding the nature of the discourse itself: exactly like the narrator's beloved town, Iaşi, the memoires text is understood as a form of matrix expression, in which the reader can hear both the throbbing of a human being's heart and of the whole Polis, both the individual and the collective rhythms.

BDD-A25222 © 2016 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:13:24 UTC)